

SZÉKELYSÉG

A SZÉKELYFÖLDET ÉS NÉPÉT ISMERTETŐ HAVI FOLYÓIRAT.
REVISTĂ LUNARĂ PENTRU DESCRIEREA SECUIMEI.

Dosarul No. Inreg. 1019-1938. Tribunalul Odorhei.

Szerkeszti—Redactează:
BÁNYAI JÁNOS

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Odorhei.
Redacția și administrația: Odorhei.

JULIA SZÉP LEÁNY

elő, a székely anyavárosban 1933 május 3 án történt feledhetetlen emlékü bemutatójáról akkoriban ily módon emlékeztünk meg. (Székelység III. évf. 5. sz.)

»A világhíres balladánk a maguk tiszta ősiségükben — szerintünk — most jutottak el először a nagyközönség elé művészi feldolgozásban. A szöveg feldolgozó *Nyirő József* az ősi szép székely nótákat találóan felhasználó dr. Keresztes Károly megteremtették az igazi első székely operát!

A darab helyi szereplőinkkel nagyhamar erdélyi körutra indult s mindenüt a legnagyobb sikert érte el. Örömmel hallottuk aztán a magasabbra ivelő karrierjének a híreről s végre a pesti operában nov. 10 én történt bemutatójáról.

Ez azonban már *Ottó Ferenc* megzenésítésében került előadásra. A siker nagy volt, főként azokat ragadta el, akik résztvettek az előadáson és látták a darab művészi anyagán kívül, annak a remek kiállítását is. Mi vidékiek, akik a rádió útján vettünk részt a bemutatón, örömmel töltött el a székely zenei motívumainak a művészi feldolgozása. A szöveg mély drámai hatásában minket hallgatókat egy párszor megzavart a nekünk idegennek ismert dallamok becsuszása. Ha visszagondolunk az eredeti alakjára, valahogyan úgy találjuk, hogy az *Ottó Ferenc* muzsikája bár elismerten művészi teljesítményt mutat, de dr. *Keresztes Károly* zenei kidolgozása közelebb állott a szívünkhöz, lelkünkhöz!

A bemutató *Nyirő József*nek, az eddigi székely témáihoz hasonló nagy sikert s a székelységnek pedig tisztelő nagyrabecsülést hozott!

Székelyek a Zsilvölgyében.

I.

Zsilvölgye a népek találkozóhelye. A munkát kereső, dolgozni akaró emberek újvilága. Európa minden nagyobb államából található itt szerencsét próbálókat. Az első munkásoknak nagyrésze székely volt.

Nem érdektelen tehát számunkra egy-két szóval vázolni e vidéken élő testvéreink első telepeit.

Zsilvölgye már a dákok és rómaiak idejében jelentős hely. A XIII—XIV. sz.-ban e helyen kenézségeket találunk. Kimagasló közöttük Kendeffy, aki Kolc várában lakott és egész Retyezátot és Zsilvölgyét uralta. E vidéket 1848-ig jobbágyak művelték. A fekete gyémánt ebben az időben indul el útjára.

A virágzó élet, amit a »Brassói bánya és kohó R. T.« indít meg, hamarosan nagy arányokat ölt. Ekkor már valóságos népvándorlás indul meg Európa minden irányából. Különösen Németország, Csehország, Svájc, Franciaországból jönnek, sőt Angolországból is találunk bevándorlókat.

Székelyföldről Veress József mérnök 1869-ben telepit nagyobb számban székelyeket. A vasut megnyitásával 1870-ben a munkalehetőség még nagyobb arányokat ölt.

A székelyek egymásután települnek nagyobb számban az u. n. »gyarmatokon.« Nevezetesebb »gyarmatok«: Deákgyarmat, Brassai-gyarmat, Lónyatelep, Zsiljec völgye. (Ez utóbbi valószínű avar elnevezés). Ezek a székely telepek, »gyarmatok« külön öntudattal őrizték hagyományaikat. Különösen vallásos lelkületük tűnt ki. És hogy Zsilvölgyében még ma is virágzó hitélet van ezt jórésben ezeknek a székely telepeknek köszönhetjük.

E »gyarmatokat« alkotó székely családok közül az első évekből a következőket említhetem meg 1871-ben kezdődő anyakönyvünk alapján:

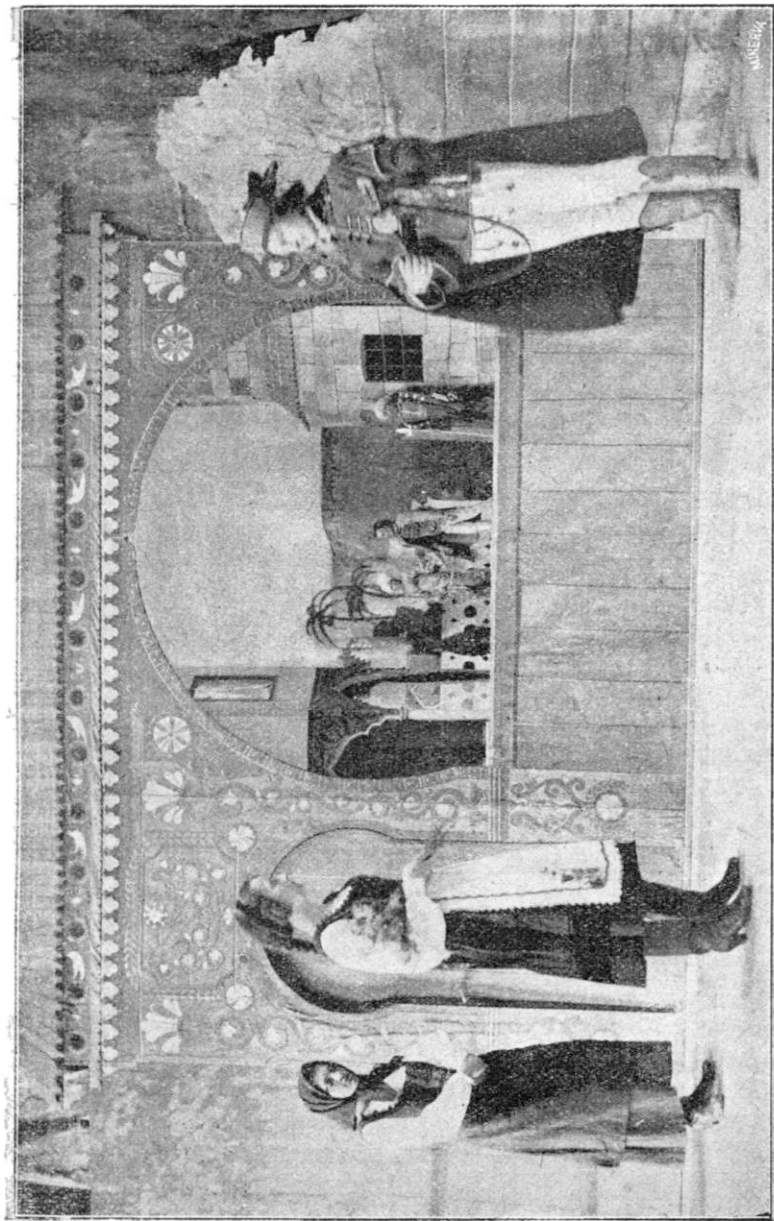
Bálan Csikbalánbányáról Vencel Mihály, (Deákgyarmat), Páll, Karda család, Ferenci Tamás, Bogyé Mihály, Bogyé Dániel, Benedek András, Kocsis István, Mihály Ágnes, Juhász, Tamás, Barabás, Máté, Páll-család. (Brassaigyarmat.)

Sándominic Csikszentdomokosról: Karda, Bara család.

Ineu-Csikjenőfalváról Szabó János.

De Csikmadaras, Csikcsicsó, Csikszentsimon (Holló-család), Oláhfaluról (Kelemen-család) is találunk letelepülőket. Az esketési anyakönyv adatai is mutatják, hogy e vidéken a székelyek nagy számban kerestek megélhetést. 1874-ben 12-en, 1875-ben 11-en esküdtek meg a katolikus hit szerint. A további adatok azt igazolják, hogy a munkalehetőség szerint apadtak vagy emelkedtek a székely bevándorlások grafikonjai.

Székely László.

JULIA SZÉP LEÁNY ELSŐ ELŐADÁSA A SZÉKELY ANYAVÁROSBAN. — SZEREPLŐK: VARÓ ÉVA, JODÁL KATICA, MIKLÓS JÓZSEF (a képen), és még dr. BIRÓ LALOS, KERESTÉLY GYULA, BEDE IRÉN, PAP DEZSÓ.

A székelyek Neculce János krónikájában.

Neculce János (1672—1745) a XVIII. század legvonzóbb román krónikása volt. Főuri származása előkelő állásokat biztosított neki Moldova állami életében. Mint ilyen közről figyelte, ismerte s részben átélte hazájának azon történelmi eseményeit, amelyeket krónikájában megörökített. Neculce öreg korában (1733—38) írta meg krónikáját, amikor a fiatalkori szenvedélyek elültek s amikor higgadtan és józanul ítélhette meg a lettint eseményeket. Ez a tény történelmi tárgyilagosságot kölcsönöz krónikájának.

Művének címe: »Letopișețul Moldovii de la Dabija Vodă până la Ioan Mavrocordat cu o precuvântare și o samă de cuvinte« (Moldova krónikája Dabija vajdától Mavrocordat János vajdáig egy előszóval és néhány legendával). »O samă de cuvinte« cím alatt tulajdonképpen 42 darab történelmi regét és mondát gyűjtött össze a nép szájáról, melyeket az előszó és a krónika közé illesztett be. Érdekes magyar vonatkozásaiért érdemes volna vele foglalkozni külön tanulmányban is.

Neculce János mozgalmas történelmi időkben írt le krónikájában, mondhatnánk Moldova metamorphosisát, azaz az 1661—1743 ig terjedő eseményeket ölelte fel.

Erdélyi székely kortársai, *Cserei Mihály* (1667—1756) és altorjai *Apor Péter* báró (1676—1752), Neculcehoz hasonlóan Erdély történetének ugyancsak viharos eseményeit jegyezték fel. Az első »Historia«, a második »Metamorphosis Transylvaniae« című munkájában meséli el Erdély átalakulásának történetét.

Erdély átalakulási korszaka alatt a fejedelemség megszűnését és a Habsburgház uralma alá jutását értjük. Az átalakulás drámájának főszerepét *Tököli Imre* és *II. Rákóczy Ferenc* játszották meg az ő hűres kurucakkal. Mind a ketten a magyar szabadságért szálltak sikra és az erdélyi fejedelemséget akarták új életre kelteni, de fáradozásaik sikertelenek maradtak a törökök lanyha támogatása és a Habsburgház növekedő ereje miatt.

Tököli és Rákóczy vállalkozásaikat a török segítségre alapították. A Porta segítette is őket pénzzel is, haddal is, sőt a két román fejedelmet is kirendelte támogatásukra. Így történt ez 1690-ben, amikor Tököli néhány hónapig Erdély fejedelme lett és 1718-ban, amikor II. Rákóczy Ferenc török-francia biztatásra utoljára próbálta meg az erdélyi fejedelemséget feltámasztani és a szabadság zászlaját kibontani.

Mindkét eseményt Neculce János érintőleg beleszötte Moldova történetébe és mindkét eseményben a székelyek is résztvettek és így kerültek bele Neculce krónikájába. Azt, amit Neculce a székelyek szerepléséről elmond tulajdonképpen két rövidke mondatba is összezsugo-

ríthatnám, mégis érdemesnek tartottam teljes egészében kiragadni és lefordítani a moldovai krónika idevágó részeit, mert ezek nemcsak székely, hanem magyar történeti szempontból is értékesek s emellett történeti keretül szolgálnak a székelyek szereplésének megértéséhez.

A fordítást »Cronica lui Ioan Neculce, ediție comentată de Al. Procopovici, profesor universitar, membru corespondent al Academiei Române. Editura »Scrisul Românesc«, Craiova« 1932 ben megjelent kiadás után végeztem. Ez eddig a legjobb kritikai kiadás és két kötetet foglal magában.

Tököli 1690 iki erdélyi betűtéséről, ennek körülményeiről és a *székelyek* első szerepléséről, Neculce az I. kötet 130—132. lapján a következőket jegyezte fel:

»Brâncoveanu vajda uralkodásának második esztendejében, a török császár megparancsolta a munteniaiaknak, moldovaiaknak, tatároknak és egy török fővezérnek, hogy szálljanak hadba egy egy csapattal, kísérik el Tököli grófot (»pre Tiuchel grof«) Erdélybe és emeljék trónra. Erre Moldovából elindult Bogdán hetmán egy csapat moldovai vitézzel, a tatárok egy szultánjukkal, míg Brâncoveanu vajda személyesen vezette a munteniai hadat. Ezt a sereget Havasalföld határán, ott ahol *Câmpina* fekszik, megtámadta egy több ezer harcosból álló német had, melynek élén *Heissler* generális és *Bălăceanu* aga állott. Néhány órán át mindkét fél keményen és elszántan küzdött, végre is megverték a németeket, akik rendetlen futásban kerestek menedéket. Ugyanekkor Tököliék elfogták *Heissler* generálist, az útközetben pedig elesett *Bălăceanu* aga és a török fővezér, akit egy golyó éppen szájon talált. Azt mondják, hogy ebben a harcban a győzelem leginkább Brâncoveanu vajda kozákjainak volt köszönhető, akik a moldovai Focșani városából származó *Costin* kapitány, *Nenu* fia, vezetése alatt állottak.«

»Mikor Brâncoveanu vajda meghallotta, hogy *Bălăceanu* aga elesett az útközetben, ennek fejét Bukaresibe vitette, udvarának közepén karóba huzatta és egy évig hagyta ott kintűve. Azután megparancsolta, hogy az aga hazát gyujtsák fel úgy, hogy helyükön csak korom és hamu maradjon.«

»E kivívott győzelem után Tököli gróf a fönfent említett összes hadakkal benyomult Erdélybe és prédálni, égetni s fosztogatni kezdte azokat, akik nem akartak neki meghódolni. Így garázdálkodott néhány napig Erdélyben, míg egy másik német sereg kelt hadba és indult ellene. A gróf azonban török és tatár hadaival nem mert szembeállani a németekkel, hanem a havasokon át visszaszaladt Munténiába. Bogdán hetmánnak, aki seregével az Ojtozon keresztül akart visszatérni Moldovába, a *székelyek* útját állták a szorosban és egy egész éjszaka verték. Csak nagy nehezen tudtak megszabadulni kezeik közül és majdnem mindnyájan odavesztek. A tatárok Buceagra mentek haza. Tököli gróf pedig a magyar sereggel Havasalföldön maradt, ott töltvén a telet és a nyarat. Amíg azonban Tököli gróf elindult volna Törökország felé, addig hadserege igen megfogyatkozott, ugyszólván alig néhány kuruca maradt. Ugyanis Brâncoveanu vajda megparancsolta embereinek, hogy minden egyedül lézengő kurucot öljenek meg titokban.«

Ehhez a krónikarészlethez a következő megjegyzéseket fűzöm:

1. Brâncoveanu vajda nem más, mint Brânveanu Konstantin Havasalföld fejedelme (1688—1714), aki uralkodása kezdetén a törökkel cimborázott. Tette ezt azért, hogy trónját biztosítsa és hogy a Porta kedvében járjon. A Porta sulyos összegek ellenében meg is erősítette Brâncoveanut a fejedelemségben, de, hogy hűségéről meggyőződjék, nyomban próbára is tette. Tököli mellé rendelte, hogy ennek erdélyi hadjáratát segítse. Brâncoveanu nem jó szívvvel vállalta Tököli megsegítését, mert ez neki halálos ellensége volt. Ugyanis a Portán a francia követ kérte a szultánt, hogy Tökölit nevezze ki havasalföldi fejedelemnek, ne pedig Brâncoveanut. Ezt tudván Brâncoveanu, engedett a Porta felhívásának és részben politikai előrelátásból, részben pedig, hogy veszedelmes ellenfelétől megszabaduljon, kénytelen kellelten segítséget nyújtott Tökölinek az erdélyi trón megszerzésében. Midőn Brâncoveanu látta, hogy Tököli mozgalma balul ütött ki és hogy a kudarc után a kurucok Munténiában telepedtek le, újabb aggodalom szállta meg és arra törekedett, hogy valamiképpen megszabaduljon Tökölitől és kurucaitól. Innen magyarázható meg Brâncoveanu parancsa, hogy a csatangoló kurucokat, ha elcsíphetik, öljék le titokban.

2. Tököli összecsapása a császári sereggel nem Câmpinánál, hanem Zernyestnél (Brassó közelében) történt 1690. aug. 21. Tehát itt téved Neculce.

3. Heissler generális szerepét ismerjük a magyar történelemből.

4. Bă'ăceanu aga Bălăceanu Konstantin havasalföldi bojárral azonos, aki Kantakuzino Serban (1678—1688) fejedelem veje volt.

Kantakuzino — halála előtt kevéssel — követségbe küldte a vejét a bécsi udvarba. Mig azonban veje oda volt, ő meghalt s trónját Brâncoveanu Konstantin foglalta el (1688). Bălăceanu nem rokonszenvezett az új fejedelemmel, aki törökbarát politikát folytatott s ezért nyíltan a németekhez csatlakozott. A bécsi követségből nem is tért haza csak akkor, amikor Heissler generális serege megtámadta Tökölit Zernyestnél. Innen van az, hogy Bă'ăceanu a németek oldán harcol és eleste után Brâncoveanu karóba huzatja bosszúból.

5. A többi történelmi alak szerepe nem szorul felvilágosító jegyzetekre.

Neculce krónikájának II. kötetében a 367—69. lapokban találjuk azt a részt, amelyben II. Rákóczy Ferencről, 1718 iki kísérletéről és a *székelyek* második szerepléséről van szó. Ez a rész így szól:

»Mikoron pedig *Mihály* vajda uralkodásának harmadik évében volt, a törökök újból felkészültek, hogy megtámadják a németeket Belgrádnál. Akkor *Rákóczy* fejedelem is eljött a franciáktól. Mihály vajda a nagy vezér parancsából elküldte az embereit Lengyelországba, hogy elhozzák onnan *Bercsényit*, Rákóczy fővezérét, aki Jolcvában tartózkodott más magyar vezérekkel együtt; a vajda azután *Ochridába* küldte őket, hogy a törökkel együtt résztvegyenek Belgrád ostrománál.

A törökök némi pénzt is adtak a bujdosóknak, hogy egy kis csapatot toborozzanak össze az önként jelentkező moldoveiak közül. Azután a nagy vezérrel együtt hadba szálltak. Mihály vajda is utnak eredt Cuşin felé a tatárokkal és az ő zsoldosaival és Mira kolostornál szétvert valami *katonákat*, akik ott rabló tanyát ütöttek fel és miután fészükket feldulta, Erdélybe üzte őket. Azokat a tolvajokat, akiket bárhol elfogott, kemény és kegyetlen halállal büntette meg. A tatárok amerre csak az országban elvonultak, mindenütt raboltak és pusztítottak.◀

»A Porta értesülvén *Mihály* vajda győzelméről, megparancsolta neki, hogy keljen hadba a buceagi tatár szultánnal és a Colceag vezetése alatt álló hotini sereggel. Amikor pedig a nagyvezér Belgrádhoz fog érni, akkor ők is titokban hatoljanak be Erdélybe és dulják fel azt. Erdélyben majd találkozni fognak a nagyvezérrel. Erre a parancsra tehát Mihály vajda felkészült és elindult. A tatárok szintén átkeltek a Pruton Zagaraucenál. Mihály vajda Botoşaninál találkozott a tatár szultánnal és Colceaggal. Câmpulungon keresztül rontottak Erdélyre, ahol Besztercéig nyomultak elő. A tatár szultán rögtön szabad rablást engedett az ő hordáinak, amelyek azután felégették, felprédálták és kifosztották a falvakat. Ezalatt Mihály vajda és Colceag Besztercze vára közelében elfogtak egy embert, aki leveleket hozott Szeben város generálisától Besztercze város parancsnokához, megirván ennek, hogy a németek a török nagyvezért megverték, Belgrádot elfoglalták és három-négy nap mulva neki is sereget fog küldeni. Mihály vajda és Colceag elfogván a leveleket nyomban a tatár szultánhoz izentek, hogy térjen vissza. Mihály vajda és Colceag óvakodtak is mindentől és visszatértek. A tatár szultán azonban még vagy három napig időzvéen ott, nehezebben tudott kivonulni, mert a *székelyek* utját állták. A tatároknak az volt a szerencsésük, hogy segítették őket a zaporogeni kozákok, akik mintegy ötszázan valának a szultán kíséretében, különben nagyon nehezen tudtak volna kivonulni. A tatárok azután átkelve a hegyeken visszamentek Buceag síkjára lecsigázott lovakon, többen azonban inkább gyalog.◀

Ezt a krónika részletet is még néhány történelmi jegyzettel kell kiegészítenem.

1. Az itt szereplő román vajda Racoviţa Mihály moldovai vajdával azonos, aki ebben az időben már harmadszor uralkodott (1716—26). Ha uralkodásának harmadik évében kapott parancsot a török császártól, hogy Erdélybe betörjön, akkor ez az 1718 ik évre esik, amely megegyezik Rákóczy sikertelen vállalkozásának évével.

2. E krónikarészletből látszik, hogy Neculce igen jól ismerte Rákóczy szabadságharcát és a bujdosók sorsát. Egyébként ez nem is csoda, mert a kuruc események hazája közelében zajlottak le, sőt az utolsó fellobbanások, mint az idézett részletből kitűnik, részben Moldovában kaptak szikrát. Mint az események fül-, később talán szemtanuja is, jól tudta, hogy Rákóczy az 1711 iki békekötés után kibujdosott Lengyelországba, majd Franciaországba ment és itt találta őt az osztrák török háború kitörése (1716). Így »Rákóczy fejedelem is eljött a franciáktól«, hogy még egyszer szerencsét próbáljon és török segít

séggel visszaállítsa az erdélyi fejedelemséget. A háboru, mint tudjuk, a törökök vereségével végződött és a passzarovici békével fejeződött be (1718. jul. 27.) Ezzel Rákóczynak és a kurucoknak az ügye örökre elveszett.

3. Bercsényinek a lengyelországi szállását is jól ismerte Neculce. Érdekes az a feljegyzése, hogy Bercsényit a román vajda közvetítésével hívják a török táborba.

4. Ochrida, ahova a bujdosóknak gyülekezniök kellett, a Balkán félszigeten fekszik, a mai Jugoszlávia déli részén az Ochrida tó mellett.

5. Az idézett krónikaszevegben említett katonák, akik rablóbanda módjára viselkedtek Moldovában és akiket Racovița vajda szétvert és kegyetlenül felkoncolt, németek voltak. Ezek egy Ferencz nevű magyar kapitány vezetése alatt törtek be Moldovába. Szavojai Jenő, császári fővezér parancsára Racovița vajdát kellett volna elfogniok. Jászvárában (leș), de a vajda idejében elmenekült egy Ceiațuia nevű kolostorba. Innen harangzugással és ágyulövésekkel jelt adott a tatároknak, akik segítségére sietvén, megverték a németeket, Ferenc kapitányt pedig elfogták és lefejezték.

6. A többi személy szerepe ezekután könnyen érthető.

7. E krónikarészletből egyébként érdekesen bontakozik ki a moldovai vajda és a kurucok viszonya Racovița a szultán parancsára magyar ügy szolgálatába szegődik. Sajnos, szolgálatai nem változtattak a bujdosók során, de azért közvetelt részvétele és segítsége a Rákóczy-féle vállalkozásban figyelemreméltó történelmi adat. Személyesen vezeti hadát Erdélybe, hogy ellensúlyozza a németek belgrádi hadjáratát; Bercsényit a török táborba segíti; a bujdosókat nem akadályozza meg, hogy Moldovában katonákat toborozzanak.

Íme ez az a két részlet Neculce János krónikájában, mely a majdnem félszázadig tartó kuruc labanc világnak két jelenetét világítja meg román szempontból.

Amint a lefordított részletekből megállapíthattuk, Neculce igen kevés és jelentéktelen szerepet adott a székelyeknek. Mindkét jelenetben a moldvai segédhadak kivonulását nehezítették meg. Még pedig Tököli beütésekor 1690 ben, Bogdán moldvai hetmánnak visszavonuló seregét támadják meg az ojtózi szorosban és verik szét, Rákóczy 1718 as kezdeményezésekor a tatárok visszahuzódó hordáit lepik meg valószínűleg a radnai szorosban. Mind a két esetben császárpárti székelyekről van szó, különben nem értenénk meg miért rontanak rá a székelyek olyan hadakra, amelyek Tökölinek és Rákóczynak az ügyét akarták előmozdítani. Máskülönb is akkor olyan zavaros időket élt a székely nemzet, hogy sokszor nem tudta, melyiknek pártján boldogulhat jobban.

Neculce stíluszavu megemlékezése a székelyek szerepléséről igen

feltűnő akkor, amikor krónikás elődei (Ureche Gergely, Costin Mirou stb.) ugyancsak bőségesen írtak a székelyekről és a Székelyföldről. Ennek a visszaesésnek az oka a Habsburgház uralomra jutásában keresendő. A császári Erdély történetében a székelyek szerepe kifelé lényegesen csökkent a fejedelemségbeli Erdély történetéhez képest. A császárság emelkedő hatalma és tekintélye jobban érdekelte ezután a krónikasokat és történetírókat, mint egy szabadságáért küzdő kis nemzet élete.

Józsa János.

Előpatak történetéhez.

A Nemzeti Társalgó Cluj—Kolozsvár 1841. II. félév 134 lapján egy Előpatakról 1841. aug. 10 én kelt levélben le van közölve Neofit metropolitának a Felső Fehér megyéhez tartozó terület főbírájához címzett köszönete.

Érdekes, hogy a cikk »Árapataki borviz« címet viseli.

A levél magyarra fordítva a következőkép hangzik :

„*Maurer Mihály főbíró urnak!*

Az előpataki ásványvizekre lett két rendbéli jövelemmel u. m. az elenyészett 1838 ik és e folyó 1841-ik évben, hála az égnek, szenvedő betegségekben nagy könnyebbülést és jobbulást éreztem, azért midőn e' helyről távoznám, nem mulaszthatom el azon nyilatkozatot tenni a' főbíró urnak, hogy rendelkezései a' tiszta időtöltés, becsület és vagyon bátorság s' jó rend kitarítás iránt, mellyekben minden vendég egyiránt részesült, teljes megelégedésemet birják, s azoknak teljesítése mind a magam, mind a mások elismerését megnyerni tudta 's valamint ezek, ugy a' völgyes hely göröncsei felett az ut jó állapotban tartása, bizonyítják uraságodnak szünet nélküli lelkes fáradozását, jó akaratját, mellyekért minden idegen tiszteletét megnyerte. In-dittatva az igazság főpontjából kérjük a főbíró urat, hogy hálánk és áldásunk jeléül e' nyilatkozatunkat elfogadni méltóztassék.

P. H.

Neofit m. k.

Jordáké Zozsima m. k. titoknok.

Miért ne lehetne egyebütt is így! A csikmegyei Csomortán nevű községet az egész Székelyföldnek, sőt ország világnak példaképpül lehet odaállítani. Ebben a községben sohasincszen verekedés, nincs bűnper és örökösödési per s ha van ellentét vagy nézeteltérés az emberek között, azt mind békés uton intézik el. Ennek a szép, tisztaerkölcsű községi életnek talán az is egyik főalapja és magyarázata, hogy a lakosság nem fogyaszt szeszes italt. (Csiki Lapok). — Pedig: A részegeskedés a régi világban is gyakori volt. »Ha pedig valaki égetett borral megrészegegnék mise előtt, azt 1 fl büntessék.« (I. Censt. 1, 8. *Boga Alajos dr.* a Székelyföld történetirója XVII. században 30 l.)

Rugonfalvi Kiss István megírta a székelyek történetét.

Rugonfalvi Kiss István debreceni egyetemi tanárnak a legutóbbi hetekben jelent meg »*A nemes székely nemzet képe*» című munkájának *első kötete*. A hatalmas munka, — amely egy dolgoz élet eredménye — kizárólag a székelység multjával foglalkozik. Nem új a téma, hiszen számos könyv foglalkozik a székely multtal és mégis, alig hiszem, hogy érdekfeszítőbb könyvet olvastam volna valaha is. Mi ennek az oka? Nem csak az, hogy anyagát nagy készütséggel szedte össze és állította rendbe, hanem egyuttal jóadag kritikai érzékkel is, amely a székelység multjával foglalkozó könyvek nagyrészből hiányzik. Közel kétezer éves multon, amelynek nagy része a hagyományok világában van, nem éppen könnyű végigmenni. Éppen a titokzatosság az oka, hogy a székelység történetében annyi tévedés van, (igy maga a székely származás) amelyeket R. Kiss István székely szívvel megcáfol. Ő talán az első, aki tudományosan bizonyítja be a székelyek Atilától való származását. Száz és száz tévedést hintettek el a köztudatban, R. Kiss. biztos kézzel semmisíti meg valamennyit. Végre ideje volt megadni a cáfolatot a tulbuzó, de téves uton járó történészeknek. »*A nemes székely nemzet képe*«-nek első kötete a legidősebb munka, örülünk, hogy R. Kiss ilyen szellemben nyúlt hozzá. Túrelmetlenül várjuk a további köteteket is, amelyeknek hisszük éppen olyan nagy sikere lesz, mint az elsőnek. Mint értesülnek a mű III. kötete a székelység családjait és értékes embereit foglalja majd össze. Felhivunk mindenkit arra, hogy a megfelelő adatokat küldjék be a szerkesztő címére: Rugonfalvi Kiss István dr. egyet. tanár Debrecen.

Holló Ernő.

Székelyek a Pesti rádióban. *Bod Péter*ről okt. 6-án tartott előadást dr. Geréb L. — *Zsögön Lenke* székely művész nő énekelt. nov. 6-án (Székely ringató) — Ilyés Gy. ugyanekkor a magyarság bölcselektudatőről tartott előadást (Kőrösi Csoma Sándor) Okt. 31-én *Szilágyi Sándor* Lécfalvi Sipos Pál, Bólyai Farkas és János, Kőrösi Csoma Sándorról tartott előadást Nov. 7-én dr. Gergely Pál a Világjáró székelyekről olvasott fel. — Nov 11-én *Az ázsiai hunbirodalomról* Darkó Jenő dr. tartott előadást — Pál László festőművésznőket ismertette nov 13-án Csabai István dr. — Nov. 18-án *A székely hegyek között* címen tartott előadást Varga Károly dr Közreműködő szavalló művész Ignác Rózsa volt — Nov. 28-án Baktay Ervin dr. nak a Kőrösi Csoma Sándorról szóló hangjátékát mutatták be Csanády Gy. rendezésében. — Dec. 3-án Makkay Sándor dr ismertette Mikó Imre várását, Sepssiszentgyörgyöt. — Dec 8-án Erdély c. alatt az udvarfalvi istvánok a lövétei hethlehetes játék kerültek bemutatóra. — Az évi hónapokon át minden héten dr. Gábor Dénes tartott a modern gazdálkodás különböző problémáiról értékes előadásokat.

Bod Péter ismertette *Pintér József* dec. 11-én.

A Hunyadmegyel csángókról emlékezett meg *Holló Ernő* a dec 14-én tartott jó ízű előadásában.

Góbéságok.

A székely észjárás sokszinüségéből.

A nyáron, — teli hátzissákkal a hátamon, — egy vízi fürészinalom mellett vitt el utam; a rekkenő nagy meleg majd levert a lábamról, amint igyekeztem az erdőről hazafelé.

Tiszteletteljes kérdő hangon megszólít egy deszkátrakodó székely:

— A fiatal ur ugy-e jól tud számolni!?

Má' mint én? Hát én hogyan! — felelém neki nagy önérzetesen.

— Hát, akkor legyen jó s futtassa sza meg ahajt azt a vastagabb tőkét, hogy lám a szindeszákakon *küjjel* hány csűrpadlás deszka lesz belőle, met én ennek a »meccőnek« nem hiszek. — sandán vág szemével a metsző felé, ki a fürészen tesz vesz valamit.

Mig ő csendesen rakosgatja szekereére a deszkákat, — megtöröm verejtékező homlokomat — s felmegyek a metszőhöz, elkérem tőle azt a fadarabot, amivel a deszkák vastagságát szokta méregetni. Felmérem szép pontosan a tőke vastagabb végét s kiszámítom, hogy lesz belőle öt keskeny szál, ha pedig nem szegyele le, úgy négyet, deszélesebbet ad ki.

Lemegyek az öreg székelyhez, ki akkorra már meg is kötötte a szekerét. Mondom neki az eredményt. Nem válaszol semmit s mintha nem is hallaná a lovak befogásával kezd foglalatatoskodni. Amint mindennel végzett, feltessékel a szekérre s megindulunk együtt hazafelé.

Utközben egyszer csak eszébe jut a megbízatása.

— Nem igaz, hogy a szindeszákán *küjjel* öt deszka lesz! —

— Hogy, hogy! — kérdem meglepődve.

— Az ugy, hogy a fiatal ur nem tudja, hogy csak a szindeszákán „*belől*“ szoktak deszkát hasogatni, „*küjjel*“ egyet se, — no meg kicsit foglalkoztatni akartam csak, mig a szekeret megrakom, met gyalog menni most erőst meleg üdő van . . . — s megigazította a döcögő szekérről lecsuszó hátzissákomat.

Blénessy Alajos.

Gyermekszájból.

Ádám és Éva meddig ültek a paradicsomban? — kérdi vallásvizsgán a pap.

Nam tudja senki s csak az egyik piros pozsgás arcu gyermek nyujtogaja erős magabizóan gyászos körmű ujjabegyét.

— Nos? . . . — biztatja a pap.

— Ameddig a paradicsom elfogyott — vágja ki nagy hirtelen a gyermek.

Ikafalva.

Szabó Margit.

Különböző nézőpontok.

Ferencbá — (ahogyan a faluban szólítják: Ferencbá) — kötelet vetett a jóállásu, s elég jó husban lévő tulcai szarvára, s azt esze-kötve a sütő elé állott, s azt mondá az asszonyának:

— Te Régina! Tégy valami önnivalót a bozzbőr tarisnyámba, s az ujjasomat, kalapomat, s a kankóspácámat hozd ki a nagyházból, s öltözz fel te es ügyesen, met menyünk Szászkézdre, a vásárra!

— Kied tám megbolondult?

— Én biza egy szikrát sem! Siess no!

— De hiszen ugy beszélgettük volt meg, hogy Udvarherré viszszerülök el a tulkokat a szengyőrnapi vásárra!

Ugy, ugy... de mást gondoltam.

— Ugyanbiza mit gondolhatott? Hiszen kied mondta, hogy nem tud szászul, s fél, hogy megcsalják, s mégis oda akar mönni? Pedig eleget mondtam mióta együtt élünk, hogy tanóljon meg szászul, mert hasznát vőszí, de hiába!

Nagy vikotálódás után el es menének, meg es érkezének, s beállának vala a sokadalomba. — Jó egy nagy hargas szász, s kezd nézni a tulkokat, s kezd szászul beszélni, de Ferencbá, egy szó nem sok, annyit sem válaszol reja, csak a két kezit forgassa, s a fejével hol nemet integetett, s hol egyik, hol másik vállát vonogatta, s valamit hümmögögelt.

Réginanén nem sokáig nezte a kinlódást! Hamar odaoroszkodott Ferencbá mellé, s esmönt elkezdte:

— Lássa-e, most milyen jó volna ha megtanót volna szászul?

— Te es láthatod, ha nem vagy vak, hogy ő tud szászul, s mégsem veszi semmi hasznát!

József Dezső.

A festőbe bor kell.

◀(A góbéből ha festő lesz akkor is góbé marad!)

Egyik udvarhelyi szobafestő borpince közelében dolgozik. A bor hatalmas ereje föl föl csap hozzá s ilyenkor nagyokat nyel a kiáramló kellemes illatból.

Egyszer aztán egy új festék keverés közben így szól a házi asszonyhoz:

— Naccsága kérem, a *festőbe* bor kéne!

— Melyik fajtából adjak mester ur?

— A legjobbikból! Lehetőleg ó bort, mert minél jobb a bor, annál szebb lesz a munka.

— Aztán mennyi kellene?

Hát... hát... egyelőre vagy két liter elegendő.

Vinczeffy Sándor.

Székelyföld kutatása.

A Tordai hasadék növényeinek ismertető monografiáját írta meg a kiváló botanikusunk, *Nyárády Gyula*. A Hasadék általános, Kalauz-szerű leírása után szinte vártuk már az ő specialitásába tartozó, növényrész teljes feldolgozását is. Ez a legteljesebb mértékben sikerült is s büszkén mutathatunk arra rá, hogy egy ilyen részletes s mindenre kiterjedő munka e nemben még nem jelent meg az irodalomban. Nemcsak gazdag feldolgozott anyaga, hanem tudományos módszertana is mintás! Meg kell külön is említenünk a *Carex Piroskana* új fajnak a leírását, amely itt jelent meg először. A műhöz függelékként hozzá van csatolva a Hasadék gubacsainak is az ismertetése Ghiuța M. feldolgozásából. (A könyv megjelent a Comisiunea Monumentelor Naturii din România Memorii sorozata első köteteként. Enumerarea plantelor Vasculare din Cheia Turzii, 320 lap, 67 kép s egy színes térkép melléklettel.) A román szövegen kívül a Szerző munkájának kivonatát és kiegészítő újabb adatait egy 12 oldalos füzetben magyarul is megjelentette.

Varsói gólya a Gyilkostónál. *Bogdán István* közölte a Keleti Újságban a varsói állattani muzeum által meggyűrűzött, 14252 számú gólyának a kikötését a Székelyföldön. A kimerült gólya kifáradva pihent le s egy pásztor ember szedte la a lábáról a varsói muzeum jelző gyűrűjét. Innen kis pihenő után szerencsésen tovább is repült!

Székelyföldi gomba adatok is jelentek meg *Moesz Gusztávnak* a Magy. Nemzeti Muzeum folyóiratában közölt dolgozatában. (XXXII. Annales Musei Nationalis Hungarici, 1939.)

Gazdag székelyföldi adatokkal jelent meg az *EME. Tordán tartott XV. vándorgyűlésének Emlékkönyve*. (Boros Gy. dr.: Két Brassai az Aranyosmentén. — Gál K. dr.: A tordai unitárius gimnázium történetéből. — Jancsó E. dr.: Bárány Jósika Miklós. — Rass K.: Torda a magyar irodalomban. — Vámszer G.: A székely vagyon- és földközösség. — Bányai J.: A Hargita vidék hasznosítható ásványkincsei. — Tulogy J. dr.: A Tordai hasadék)

A keskenylevelű harmatfű (*Drosera anglica*) újabb termőhelyét említi *Zolyomi Bálint* a szászhermányi lápból (Botanikai Közlemények f. évi 3—4 füzet 154—156 l.) — Ezt az adatot kiegészíthetjük még Szerkesztőnk kutatása nyomán, az Uzonka fürdőn levő borvizes lapelfordulásával, ahol szintén megtalálható még pedig *Polemonium coeruleum*, *Pedicularis sceptrum Carolinum*, *Salix rosmarinifolia* stb. ritkaságok társaságában, azonban a nyáron nem volt feltalálható!

A pacsirták kutatásának az ügye került most sorra. (Mezei, erdei, bubos, rövidujju stb.) Kérjük, hogy egyszerű minta értéknélküli jelzéssel juttassanak el hozzánk elejtett példányokat.

Irodalom—Lapszemle.

Bálványosvárról, a pesti rádióban előadott s nagy sikert elért történeti színműről már megemlékeztünk. Most a több oldalról beérkezett kéréseknek elegetteendő, szerzője *Lévai Lajos dr.* nyomtatásban is megjelentette. Így most jó alkalom van arra, hogy műkedvelőink is bemutatthassák. Ára 30 Lei. Megrendelhető a Szerzőnél Székelyudvarhelyen-Odorhei-

Brassói Turista címmel a Brassói Turista Egylet újból honismertető folyóiratot ad ki, amely *Székely Géza* kipróbált kezében — meg vagyunk győződve — hiven fogja szolgálni a Székelyföld szépségeinek is az ismertetését. Az 1. száma juliussal jelent meg. Nagyköhavas, Sziriu tó. A 2. számában pedig a Nemere, Bolnok leírásai s a sok praktikus turistaadat teszik értékké a füzeteket.

A fakitermelő szövetkezetek kérdése Csikmegyében c. alatt a Csiki Lapokban egy minden részletre kiterjedő, szinte kis monografiának mondható cikk jelent meg *Adler Sándor* szakavatott feldolgozásában. Igen öröndetes volna, ha Adler sok irányu tapasztalatát részleteire boncolva ezután is leközölné, mert ezáltal megbecsülhetetlen szolgálatot tenne a nép érdekében való értékesítés kérdéseiben.

Az Erdélyi Szemle az 1939. 6—7 számától kezdve Zomora S. János bekapcsolódásával jelenik meg. Zomora kipróbált tollát örömmel látjuk a székely földi témáinkat is gyakran ismertető folyóirat irányításában. (Kányádi Béla 25 éves áldozatteljes munkáját ismerteti Kovács J. István. — A leégett Józseffalvi bukovinai csángó község ujjászületéséről kapunk még hirt, kép mellékletekkel, e számban!)

A gyimesi csángók ismertetését közli a Keleti Ujság nov. 6. 13. 26. száma. *Vámszer Gézának* értékes eredeti megfigyelései mintát szolgáltatnak hasonló feldolgozások megkísérléséhez!

Székely naptárt adott ki *Krón Ernő* Marosvásárhelyen Tg. Műreş ent Az 1940. évre megjelenő 98. évfolyam méltó társa az eddigieknek. A gazdag közérdekű tudnivalókon kívül a szépirodalmi rész is a stilszerű s nivós tartalmával méltó a nevéhez. Ára 20 Lei. A nagy naptáron kívül Előjegyzési és még kisebb formátumu Női zsebnaptárt is hozott forgalomba. (5—5 Lei.)

Népkönyvtáraink helyzete címen dr. Parádi Ferenc közöl egy igen értékes figyelmeztetőt az igen égető kérdésünkről (Hitel. 1939. 2. sz. Különlenyomatban is!)

Csiby Lajosnak a Segítség c. megjelent közleményére *Vidéki sajtóélet* c. alatt a gondolatot tovább élesztő viszhang jelent meg az Ellenzék nov. 10. számában Incze Lajos tollából. A Csiby által felvetett rendkívüli nagy jelentőségű gondolat további bontogatását szeretnők látni!

Lármafa.

Halálozások: *Márton Áron* rk. püspök édes anyja okt. 26 án meghalt. Az egyszerű munkás székely asszony még megérhette azt a feledhetetlen pillanatot, mikor fiát mint felkent püspököt csókolhatta meg. — Elveszítettük a magyar modern néprajz megalapítóját *dr. Gyórfy István* egyetemi tanárt. Nemcsak irodalmi közleményei értékei a tudománynak, hanem ezenkívül rendkívül szuggesztív szervező erejével hatalmas gyűjtő tábort tudott az ügy szolgálatába állítani. Meghalt Budapesten 55 éves korában okt. 5 én, munkaerejének csúcspontján. — *Id. Pál Gáborné*, Csik nagyasszonya elhunyt. Áldásos életét fia, *dr. Pál Gábor* és sok rokon, tisztelő őrzi kegyelettel. — *Szigethy Dénes* 67 éves korában temették el a székely anyavárosban. Minden egyházi és kulturális munkának lelkes munkása volt, Szigethy Béla bucuresti ref lelkész édesapját vesztette el az elhunytban. — *Székelykeresztúri Sütő Nagy József* 73 éves korában elhunyt Cluj—Kolozsváron f. év szept. 11-én. S. Nagy László az Erdélyi Szemle szerkesztője édesapját gyászolja, az irodalomért igen sok áldozatot hozó elhunytban. — Sulyos csapás érte *Kelemen Lajost*, a kiváló székely történettudóst, az Akadémia tagját, leánya *nagyernyei Kelemen Erzsébet* hosszas szenvedés után elhunyt 27 éves korában. — *Tompa Sándort*, a pesti filmezésnél ujabban nagy sikereket arató volt kolozsvári színészt borította gyászba édesapjának *Tompa Zoltán*, volt kézdívasárhelyi kereskedőnek a halála.

Sass Antal csikkarcfalvi esperes szept. 9-én foglalta el a székelyanyavárosban a főesperesiszéket. Az ünnepélyes beiktatót maga *Márton Áron* püspök végezte szept. 24 én fényes papi segédlettel. A kiváló munkás egyházi vezető embert új munkaterületén örömmel és szeretettel üdvözljük!

Lengyel Zoltán lett a romániai örmény egyház új apostoli kormányzója. A 32 éves főpap Gheorgheni—gyergyószentmiklósi születésű s Bécsben bevégezvén theologiai tanulmányait, mindössze 5 évvel ezelőtt szentelték fel pappá. Most az apostoli kormányzói titkárságból került egyenesen a főpapi székbe!

Szalay Mátyás dr. sepsiszentgyörgyi r. kath. főesperest, a közismert költő főpapot nagy szeretettel ünnepelték szept. 24 én tartott ezüst miséje alkalmával, amire a Pápa is áldását küldte.

Nagy Imre székely festőművész képét vásárolta meg közelebbről az angol anyakirálynő. A festmény egy borvizért menő székely leányt ábrázol.

Gáspár Jenő kézdíszentkeresztúri születésű kiváló írónk, a budapesti sajtókamara főtitkára kormányfőtanácsosi kiltüntetést nyert.

Ábrahám Ambrus dr. lett a szegedi Polg. Isk. Tanárképző igazgatója. A csikitsnádi születésű s az állattani kutatásaival megbecsült nevetszerző, székely testvérünket e magas vezető állásban szeretettel üdvözljük!

Ujlaky Jánost, a zabolaiak költő papját a Pázmány Irodalmi Társaság tagjává választották s a nov. 15 én tartott gyűlésén néhány szép versének felolvasásával tartotta meg székfoglalóját.

Pap Istvánt kézdialmásnak 37 éven át volt tanítóját nagy szeretettel ünnepelték nov. 12 én nyugalomba vonulása alkalmával. Márton Aron püspök, miht munkatársát köszöntötte a falujának nemcsak nevelőjét, hanem gazdasági haladásának apostolát is.

Balogh Ferenc:székelyudvarhelyi születésű fiatal hegedűművész nyerte el az idén a marosvásárhelyi zeneiskolában az Enescu díjat.

Pártfogóink. *Ez évken is többen voltak olyan nemesen gondolkozó előfizetőink, akik 150 Lei befizetéssel lehetővé tették, hogy egy második példány, a szeretetteljes figyelmük folytán egy arra alkalmas helyre tiszteletpéldányként eljuthasson. (Tanügyiek, lelkészek, nyugdíjasok 100 Lei befizetése mellett küldhetnek saját példányukon kívül egy másodikat az általuk megadott címre, vagy annak a küldését a kiadó-hivatalra bízhatják!)*

Kovács József Turda—Torda: Nagy. Kaszinó Abrudb.—Abrud. — Apor László Kászonfürdő—Iacobeni: Varga János Komandó. — Dr. Sándor Mihályné Zerind; Kósa Gábor Kozmás—Cozmeni. — Balázs Mózés Cruceni: R. Kath. Teologia Gyulafehérvár—Álba Iulia. — Bartalis Ferenc Fogaras—Fágărăș: Burián Gyula Siria.

Uj előfizetőink: Gagyí László és László István (1940 évre!) Atid. — Valovits István Petroșeni — Vasitsek Zsigmond Cluj. — Szeretettel üdvözljük a közérdekű munkánk uj támogatóit!

Előfizetések az 1939 évre. Helyből: Bokor K, ifj. Nagy Dénes, Voszka I. dr. — Székelykeresztúrról—*I. G. Duca:* Essigmann Cég. Fodor B, Cymathy D. dr., Jakab J, Kaszinó, Népbank, Nagy B., Nagy F. D, Pével F., Szakáts M., Szilassy J, Útő L, Walter F. — Bakcsy I. Sănpaul — Becsák J. Tălișoara. — Demeter M. Vlahița. — Egyet. Könyvt. Debrecen. — Egyet. Áll. Int. Bpest. — Farkas K. Tauren. — Gállalvy Z. dr és Szabó K. dr. Săog. de Păd. — György F. Aiud. — Imreh J. dr. Alsódobos. — Hurubás J. Muzna. — M. Kiss L. Miskolc. — Kovács Ö. Beiuș. — Kőváry J. Sulfureni. — Kron E. Tg.-Mures. — Mathé L. Oreșeni. — Máthé S. Secueni. — Petres A. Dârju. — Siketes S. Satul Nou. — Szabados J. Daia. — Simón D. Merești. Szőke F. Valeni. — Vajda K. Ocland. — Molnár A. Baraolt.

1940-re: Kozma A. Bp. (2 péld.) — dr. Máthé S. Nagycenk. — dr. Zsákó A. Bpest. — Polgári Kaszinó Aita-Mare, — Márkos Z. Borsec. — Molnár E. Baraolt.

Befizetések 1938-ra: *Sz.-Keresztúrról—I. G. Duca:* Bálint D. (1/2), Dénes L. Orbán J., Péterfy A., Simó Z. dr., Fosztó B. Brăduti (1/2).

Befizetések 1937-re: Girisik Gy. és Gyárfás P. dr. I. G. Duca. — *Befizetések:* Filh. Társ (100) Kovacs Á (120), Nagy L. esp (200). dr. Nagy S. (120) I. G. Duca. — Muzsnay D. Bpest (5 P.) — dr. Keresztes K. Sf.-Gheorghe (300). — Benkő A. Băteni Mici 60 lei.